

УДК 631.371

**КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ
СВІТЛА, ОБГРУНТУВАННЯ ЇХ ВИБОРУ ЗА
ЕЛЕКТРОТЕХНОЛОГІЧНИМИ КРИТЕРІЯМИ**

С. Хімка, к. т. н.

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. На сьогодні на освітлення в Україні витрачають більше ніж 20 % електроенергії від її загального споживання. Вартість електроенергії за останні роки значно зросла, і ця тенденція продовжується. Проблема економії електроенергії набула останніми роками вагомого значення, зокрема економії на освітлення. В більшості високорозвинених країн світу як основний спосіб зниження споживання електроенергії на освітлення розглядають заміну ламп розжарювання на енергоощадні лампи [1; 2]. Однак у нашій країні населення знайоме з новими сучасними енергоощадними видами ламп хіба що тільки через рекламу. Тому було вирішено провести аналіз джерел електричного освітлення за критеріями якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні є багато літератури про електричне освітлення [3 – 8], але немає проведеної повної класифікації сучасних електричних джерел світла та обґрунтування вибору електроосвітлення за критеріями корисності і якості.

Постановка завдання. Завдання дослідження – розробити класифікацію сучасних електричних джерел світла та проаналізувати їх відповідно до критеріїв освітлення.

Виклад основного матеріалу. Світло створюється (генерується) джерелами світла. Ними є прилади та пристрої, а також природні й космічні об'єкти, в яких різні види енергії перетворюються на енергію оптичного випромінювання в діапазоні довжин хвиль $\lambda = 10^{-8} - 10^{-3}$ м. Під поняттям "світло" розуміють не тільки видиме світло і прилеглі спектри електромагнітних хвиль – інфрачервоне та ультрафіолетове випромінювання, а й спектри від м'якого рентгенівського випромінювання до радіохвиль міліметрового діапазону. Видиме світло, таким чином, є складовою частиною інтервалу електромагнітних спектрів, які називаються оптичним випромінюванням [6 – 8].

Джерела світла бувають теплові і люмінесцентні. У теплових джерелах світла випромінювання виникає під час нагрівання тіла

розжарювання до високої температури, а в люмінесцентних – у результаті перетворення електричної енергії безпосередньо на оптичне випромінювання з використанням такого явища, як люмінесценція [8].

За цією ознакою джерела світла поділяють на три класи:

- теплові, до яких відносять всі типи ламп розжарювання, а також вугільні дуги та електричні інфрачервоні нагрівачі;
- люмінесцентні, до яких належать люмінесцентні лампи низького тиску, дугові ртутні лампи, лампи тліючого, високочастотного та імпульсного розрядів;
- змішаного випромінювання, в яких одночасно відбуваються як теплові, так і люмінесцентні явища, наприклад, дуги високої інтенсивності.

Люмінесценція – спонтанне світлове випромінювання збудженими молекулами абсорбованої ними енергії з електронного чи коливального збудженого стану, який не є в термічній рівновазі із середовищем. При цьому випромінювання відбувається протягом часу після поглинання енергії молекулою, не коротшого, ніж період світлових хвиль.

Речовина, в якій спостерігається люмінесценція, називається люмінофором. Люмінесцентне випромінювання виникає за рахунок квантових переходів атомів, іонів, молекул зі збудженого стану в основний чи менш збуджений, тому кожен атом, іон чи молекула люмінофора є центром люмінесценції.

Люмінесценція при збудженні речовини світлом називається фотолюмінесценцією. У разі збудження речовини струмом виникає електролюмінесценція, яка використовується в люмінесцентних лампах та світлодіодах. В електронно-променевих трубках, які ще донедавна використовувалися у телевізорах та дисплеях, люмінесценція збуджується потоком електронів.

Аналізуючи викладений матеріал, можна розробити класифікацію електричних джерел світла (див. рис.).

Основними характеристиками джерел світла є спектральний склад випромінювання, тобто розподіл енергії випромінювання за довжинами хвиль, і світлова віддача, під якою розуміють відношення світлового потоку, що випромінюється джерелом світла, до потужності, яку воно споживає.

Рис. Класифікація джерел світла.

На сьогодні відзначимо такі критерії стосовно електричного освітлення: світловіддача (характеризує економічність використання лампи і є однією з найважливіших характеристик її якості, лм/Вт), корисний термін служби (довготривалість горіння лампи, поки експлуатація лампи є економічно вигідною), коефіцієнт потужності (відношення використаної активної потужності до повної), екологічність, складність обслуговування, безпечність, шум, пульсація (може виникнути стробоскопічний ефект), кольоропередача, температура нагріву, час запалювання, одинична потужність.

Для аналізу й визначення кращого виду електричного освітлення складемо табл. 1, в якій вертикально відзначимо види освітлення [1 – 8], горизонтально – їх критерії. Для оцінки типів освітлювальних приладів введемо позначення „+”, „-”, „0”, де „+” – позитивна оцінка відносно критерію, „-” – негативна, „0” – середня. Залежно від важливості критерію, будемо оцінювати їх так: важливі – від 7 до 9, середньої важливості – від 4 до 6, менш важливі – від 1 до 3. До важливих зарахуємо світловіддачу, корисний термін служби, коефіцієнт потужності, до менш важливих – температуру нагріву, час запалювання, одиничну потужність, інші будуть середньої важливості. У передостанньому стовпчику таблиці підіб’ємо підсумок балів і визначимо рейтинг, а в останньому стовпчику – ранги.

Таблиця 1

Аналіз видів електричного освітлення згідно з критеріями

Вид ламп електричного освітлення	Критерії											рейтинг	ранг
	важливі (7-9)			середні (4-6)					менш важливі (1-3)				
	світлодіада	корисний термін служби	cosφ	екологічність	складність обслуговування	безпечність	шум, пульсація	кольоропередача	температура нагріву	час запалювання	одинична потужність		
Розжарювання	-	-	+	+	+	0	+	-	-	+	0	56	4
Галогенні розжарювання	0	-	+	+	+	0	+	-	-	+	0	57	3
Лінійні люмінесцентні	+	0	0	-	-	-	-	+	+	0	0	54	6
Компактні люмінесцентні	+	+	0	0	+	0	0	+	+	+	0	61	2
Дугові ртутні	0	0	-	-	0	0	-	-	0	-	0	50	7
Дугові натрієві	+	+	0	0	-	0	0	-	0	-	+	55	5
Металогенні	+	0	-	0	-	0	0	0	0	0	+	55	5
Ксенонові	0	-	0	0	-	0	0	+	-	-	+	53	6
Світлодіодні	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+	-	62	1

Найвищі ранги отримали світлодіодні й компактні люмінесцентні лампи (КЛЛ). Останнім часом люмінесцентні лампи дуже поширені серед споживачів. Передусім це пов'язано з тим, що вони позиціонуються як енергоощадні. Водночас варто відзначити, що світлодіодне освітлення в цьому сенсі має більші переваги. Проаналізуємо світлодіодні лампи і КЛЛ у табл. 2 [1 – 2, 5 – 8].

Таблиця 2

Порівняння світлодіодної лампи та КЛЛ

Характеристика	Світлодіодна лампа	КЛЛ
Коефіцієнт використання потужності	0,8	0,7
Світловіддача, лм/Вт	95	75
Робоча температура, °С	60	60
Термін використання, год	до 100 000	до 25 000
Екологічність	так	містить ртуть
Утилізація	не потребує	потребує
Затримка загорання лампи	немає	так
Багаторазовість увімкнення і вимкнення лампи	не впливає	впливає
Пульсація світлового потоку	немає	можлива
Вібростійкість	висока	низька
Експлуатаційні затрати	немає	так

Висновки. Отже, з аналізу бачимо, що найкращим варіантом буде світлодіодне освітлення. Як видно з табл. 1, незаперечним лідером є світлодіодні і компактні люмінесцентні лампи. Хоча несподіванкою для нас стало те, що на третє місце вийшли лампи розжарювання – незважаючи на низьку світловіддачу, у них високий коефіцієнт потужності, їх легко обслуговувати і регулювати, а також вони мають низку інших переваг. Можливо, колись вони ще повернуться до широкого використання, якщо вдасться підвищити їх світловіддачу.

Бібліографічний список

1. Химка С. М. Исследование характеристик современных электрических источников света на примере компактных люминесцентных ламп / С. М. Химка, М. О. Гошко // MOTROL Commission of motorization and energetics in agriculture. – Lublin; Rzeszow, 2015. – Vol.17D, № 4. – P 61–65.
2. Дослідження характеристик сучасних електричних джерел світла / М. О. Гошко, С. М. Хімка, К. М. Василів, І. М. Дробот // Вісник Львівського національного аграрного університету : агроінженерні дослідження. – 2012. – № 16. – С. 390-394.
3. Кожушко Г. М. Щодо концепції розвитку світлотехніки в Україні / Г. М. Кожушко // СвітлоЛюкс. – 2012. – № 1. – С. 53-55.
4. Сорокин В.М. Светодиодное освещение расширяет границы. / В. М. Сорокин // СвітлоЛюкс. – 2009. – № 2. – С. 37-41.
5. Гришин К. М. Экономическое обоснование эффективности применения компактных люминесцентных ламп и светодиодов в птицеводстве / К. М. Гришин, А. К. Лямцов // СвітлоЛюкс. – 2012. – № 1. – С. 56-65.
6. Фонтойном М. Р. Оценка экономичности различных систем искусственного и естественного освещения / М. Р. Фонтойном // Светотехника. – 2012. – № 1. – С. 14-23.
7. Соловей О. І. Промислові електротехнологічні установки : навч. посіб. / О. І. Соловей. – К. : Кондор, 2009. – 172 с.
8. Василега П. О. Електротехнологічні установки : навч. посіб. / П. О. Василега. – Суми : СумДУ, 2010. – 548 с.

Хімка С. Класифікація сучасних електричних джерел світла, обґрунтування їх вибору за електротехнологічними критеріями

Проведено класифікацію сучасних електричних джерел світла. Джерела світла поділяють на три класи: теплові (лампи розжарювання, а також вугільні дуги), люмінесцентні (люмінесцентні лампи низького тиску, дугові ртутні лампи, лампи тліючого, високочастотного та імпульсного розрядів), змішаного випромінювання (в яких одночасно відбуваються як теплові, так і люмінесцентні явища, наприклад дуги високої інтенсивності). Визначено критерії стосовно електричного освітлення: світловіддача, корисний термін служби, коефіцієнт потужності, екологічність, складність обслуговування, безпека, шум, пульсація, кольоропередача, температура нагріву, час

запалювання, одинична потужність. На основі критеріїв проведено обґрунтування вибору джерела світла.

Ключові слова: електроосвітлення, електричні джерела світла, класифікація, критерії, люмінесценція, світловіддача.

Khimka S. Classification of modern to electric light sources, the rationale by for their selection electrotechnological criteria

Classification of modern electric light sources. Light sources is divided into three classes: thermal (incandescent lamps and carbon arc), luminescent (fluorescent lamps, low pressure mercury arc lamp, lamp of a glow, high-frequency and pulse discharges) mixed radiation (which both take place as thermal well and luminescent phenomena, such as high intensity arc). The criteria in relation to electric lighting: light output, useful lifespan power factor, environmental friendliness, complexity of care, safety, noise, pulse, color reproduction, temperature, ignition time, a single power. Based on the criteria conducted rationale light source.

Key words: electric, electric light sources, classification criteria, luminescence, light output.

Химка С.Классификация современных электрических источников света, обоснование их выбора по электротехнологическим критериям

Проведена классификация современных электрических источников света. Источники света делятся на три класса: тепловые (лампы накаливания, а также угольные дуги), люминесцентные (люминесцентные лампы низкого давления, дуговые ртутные лампы, лампы тлеющего, высокочастотного и импульсного разрядов), смешанного излучения (в которых одновременно имеют место как тепловые, так и люминесцентные явления, например дуги высокой интенсивности). Определены критерии относительно электрического освещения: светоотдача, полезный срок службы, коэффициент мощности, экологичность, сложность обслуживания, безопасность, шум, пульсация, цветопередача, температура нагрева, время зажигания, единичная мощность. На основе критериев проведено обоснование выбора источника света.

Ключевые слова: электроосвещение, электрические источники света, классификация, критерии, люминесценция, светоотдача.